

Музеј рударства и металургије Бор

Сећање на Ђорђа Вајферта утемељивача Борског рудника

*Његовој Величанствености
Кнезу Србије*

ЛИКАН ЈОСИФОВИЋ

БЕОГРАД

Ђорђе Вајферт је рођен 15. јуна 1850. године у Панчеву. Потиче из породице немачког порекла, која је у склопу планске колонизације Војводине, доспела првих деценија 18. века у Вршац. Деда Ђорђа Вајферта, Георг (по коме је и добио име) преселио се 1825. године са породицом у Панчево где преузима пивару од свог таста, основану 1722. године. Георг је свом најстаријем сину Игњату, после завршеног пиварског заната, предао пивару 1849. године, а он наставља успешно пословање и пивара доживљава значајан напредак. Игњат се жени Аном Зајц и добија синове Ђорђа (1850), Хуга (1852) и Стефана (умро као дете), као и ћерке Ану (удату Грамберг), Магдалену и Паулу.

Моје је дете српска индустрија. Ђорђе Вајферт

Игњат Вајферт поред пиваре у Панчеву, узима у закуп пивару у Београду, намаревајући да у посао укључи и сина Ђорђа, који је после завршене немачке основне школе у Панчеву и мађарске гимназије, 1869.г. стекао диплому Трговачке академије у Будимпешти. Затим одлази у Минхен и уписује Пољопривредну академију специјализујући се за технологију израде пива, да би се 1872. године, по дипломирању вратио у родитељски дом и са оцем започео изградњу нове пиваре на Топчидерском брду у Београду. С обзиром да ондашњи закони у Србији нису дозвољавали страним држављанима поседовање некретнина, Ђорђе Вајферт 1. фебруара 1873. године полаже заклетву којом ступа „у сажитељство српско“, односно добија српско држављанство. Те године Вајферт се жени Маријом Гаснер (рођена 1852. године).

Пиварство, које се до 70-их година 19. века заснивало на ручној производњи, залагањем и предузимљивошћу Ђорђа Вајферта прераста у индустрију, а пивара коју је саградио на Топчидерском брду модерна фабрика опремљена савременим машинама.

Добра рударска срећа

Страст за рударством, која је у великој мери обележила живот Ђорђа Вајферта, јавља се из случајности – потребе за обезбеђивањем енергената (угља) за пивару, због чега 20. маја 1881. године откупљује права на експлоатацију угља у Костолцу. У то време упућује позив Фрањи Шистеку, који долази из Чешке и преузима руковођење рудником. Захваљујући Шистеку, рудник у Костолцу постаје један од најуређенијих угљенокопа у Србији.

Пре доласка у источну Србију и грандиозног успеха на борском рудишту, Ђорђе Вајферт је добио повластице за рудник живе на Авали (1883. године) и рупаљским рудницима олова – „Ђурина срећа“ 10. јуна 1894. године.

Трагови старе рударске и испирачке делатности на производњи злата, кроз читав 19. век привлачили су на себе пажњу бројних истраживача, а под утицајем Феликса Хофмана и Ђорђе Вајферт постаје финансијер бројних проспекција и истраживања на простору Дели Јована, Хомоља и околини Бора. Почев од 1895. године Вајфертова интересовања за рударство била су окренута искључиво источној Србији. Те године основан је Тимочки рударски синдикат, чији су чланови били Никола Пашић и Пера Велимировић – министри и прваци радикалне странке, др. Брил, Јеврем Гудовић рударски инжењер, Феликс Хофман и Ђорђе Вајферт. Синдикат се убрзо распао, али Вајферт под утицајем Хофмана наставља финансирање истражних радова на теренима источне Србије. На Дели Јовану Вајферт организује средиште за вођење истражних радова, као и хемијску лабораторију. Истраживања на Дели Јовану и Тилва Рошу, започети су 1897. године.

Непосредно пре проналаска борског рудишта, иако је у свом власништву имао пивару и угљенокоп, све је очигледније било да Ђорђу Вајферту прети финансијских крах и дугови, због његових великих улагања у рударство, превазилазе вредност пиваре. Иако је било очигледно да је

финансијски исцрпљен (у Београду се у то време јавила изрека - „Дужан као Вајферт“), визионар и човек изузетне енергије, не одустаје већ и даље стрпљиво улаже у истраживања терена источне Србије. Свакако је на овакву одлуку утицао Феликс Хофман, његов саветник за рударске послове, који је сматрао да је „рударство веома уносна привредна грана, која награђује само паметног и стрпљивог улагача“. Догађаји који ће уследити потврдиће исправност Хофманових ставова, а Вајфертова храброст и вера биће богато награђене.

Посебно треба издвојити 1902. годину, када Вајферт отвара руднике злата „Св. Ана“ на Дели Јовану и „Св. Варвара“ на Благојевом камену. Исте године пронађено је богато рудиште бакра на Чока Дулкану у селу Бор. Интересантно је да су петогодишња истраживања, којима је руководио Фрања Шистек, вршена искључиво на Тилва Рошу, који је привлачио пажњу и искусних рударских стручњака својом црвеном бојом и многобројним траговима старих радова. Чока Дулкан, који је лежао преко Борске реке, насупрот Тилва Рошу, крио је готово хомогену рудну масу, која пет дугих година нису примећивали ни најискуснији рудари. Бројним легендама је обавијено откриће борског рудишта, а наши највећи стручњаци тог времена (Димитрије Антула, Душан Јовановић) се слажу, да је рудник открио Фрања Шистек октобра месеца 1902. године. Ђорђе Вајферт је 30. септембра 1903. године добио повластицу заведену у рударским књигама под именом „Св. Ђорђе- Бор“. Међутим, без обзира на изузено богатство пронађеног рудишта, била су неопходна велика финансијска улагања и 31. маја 1904. године у Паризу Ђорђе Вајферт закључује споразум о оснивању предузећа **Француско друштво борских рудника – Концесија Свети Ђорђе**. Вајфертов удео у Друштву износио је 31,8%, а за уступање повластице исплаћено му је у готовини 1 200 000 франака. Ђорђе Вајферт је до пензионисања био члан Управног одбора ФДБР-а, као и представник у Србији, а касније те функције препушта Фердинанду Гранбергу, свом наследнику.

Изузетан успех и богатство које је стекао отварањем борског рудника, био је мотив да настави са радом и већ 1905. године добија повластицу за испирање злата код Доње Беле Реке, коју из пијетета према оцу назива „Св. Игњат“, а већ 1909. године отвара рудник „Подвис“.

Гувернер

Упоредо с делатностима у рударству и пиварској индустрији, Ђорђе Вајферт је био међу оснивачима Народне банке 1884. године. У периоду од оснивања до 1890. године обављао је дужност вицегувернера. Указом краља Александра Обреновића од 7. марта 1890. постављен је за гувернера Привилеговане банке Краљевине Србије и на тој дужности остао до 1902. године. У периоду од 1902 – 1912. године Вајферт је члан Управног одбора Народне банке. Указом краља Петра, Вајферт је други пут постављен за гувернера 27. јула 1912. године и ту дужност је обављао до пензионисања 21. августа 1926. Управни одбор га је исте године изабрао за доживотног почасног гувернера Народне банке.

Велики мајстор

Ђорђе Вајферт је био један од оснивача слободнозидарске организације у Србији. Године 1890. је био први старешина ложе Побратим, а 1912. године изабран је за великог мајстора. Током балканских и Првог светског рата преко масонске организације помагао је сиромашним и унесрећеним лицима.. После Првог светског рата с обзиром да је подржавао идеју југословенства учествује у конституисању (1919. године) Велике ложе Срба, Хрвата и Словенаца-Југославија, када је поново изабран за великог мајстора. Иако је добар део свог живота провео залажући се за идеје и циљеве слободних зидара, у својој 83-ој години повлачи се због старости, али га је организација изабрала за доживотног почасног Великог мајстора.

Лепе особине човека

Иако рођен у имућној породици и од ране младости кренуо путем успеха, Ђорђе Вајферт је веома добро разумевао потребе оних којима судбина није била наклоњена. Током целог свог живота био је присутан, као оснивач или члан многобројних добротворних фондова и отрганизација које су пружале помоћ сиромашнима, инвалидима, болесној деци (Друштво Краљ Дечански-1893. године; Друштво београдских жена лекара; Српски инвалидски фонд Св. Ђорђе-1913.).

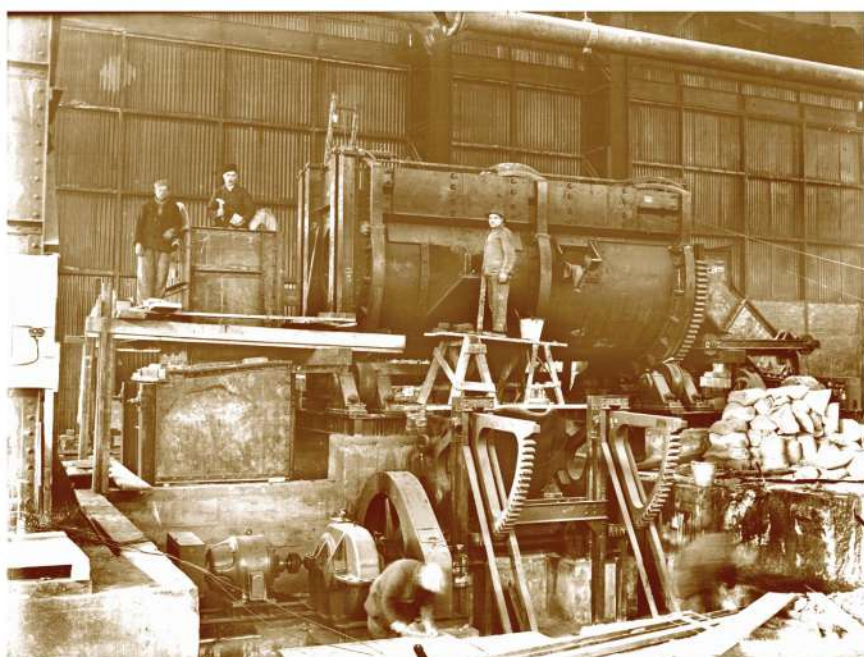
Источна Србија и Борски рудник имали су посебан значај за Ђорђа Вајферта, с обзиром да му је откриће борског рудишта надокнадило све губитке у рударству у Србији. Већ 1905. године помагао је изградњу нове школе у Бору, поклонивши грађу, цреп и 800 динара. Основној школи у Метовници је даривао велико звоно, изливено 1910. године, за покој душе своме деди.

Од великог значаја је и његова ктиторска делатност сакралних објеката. Прва православна црква у Бору подигнута је захваљујући Ђорђу Вајферту и Француском друштву борских рудника 1912. године и посвећена патрону рудника – св. Ђорђу. Освећењу цркве присуствовао је престолонаследник Александар, кога је у Бору сачекао и поздравио Ђорђе Вајферт. Поред престолонаследника, овом значајном догађају присуствовали су многи угледни гости – Никола Пашић, председник државног савета, министри Миловановић и Илић и многи други. Иконостас старе цркве у Бору дело је цењеног иконописца из Сплита, Пашка Вучетића. Због ширења рудника ова црква је срушена, а од њеног материјала подигнута је садашња црква посвећена св. Петру и Павлу у Брестовцу.

Године 1912. у Глоговици је завршена изградња цркве чији је ктитор такође био Ђ. Вајферт. Ова црква је посвећена Успењу св. Ане, а на освећењу је чинодејствовао архиепископ Димитрије (потоњи патријарх српски).

Поред значајних доприноса развоју школства и изградњи православних храмова у Источној Србији, борске рударе са којима је делио добро и зло у једном периоду свог живота није заборавио. Рударска слава ФДБР-а „Св. Прокопије“ посебно је весело прослављана захваљујући пиву које је по његовом налогу слато у бурадима из Београда као поклон рударима.

. . .

Свакако се мора истаћи и значај који је, по свему судећи, придавао музејској делатности. У време откривања борског рудишта, наилазило се на старе радове и материјалне трагове древних рудара. Ђорђе Вајферт је 1905. године поклонио Народном музрју у Београду фрагменте посуђа из бакарног доба, пронађене на борском рудишту. У Народном музеју у Београду чува се импозантна нумизматичка колекција, која броји преко 14.000 примерака римских, старогрчких, хеленистичких, византијских и средњовековних новчића, као и 280 медаља и плакета.

. . .

Ђорђе Вајферт је као зачетник индустријалства, рударства и банкарства оставио неизбрисив траг у историји српске привреде у другој половини 19. и првих деценија 20. века. Свестраност у раду, успех и богатство Ђ. Вајферту су веома често било само средство за пружање помоћи оним људима којима је она била неопходна. С обзиром да није имао своје потомство наследио га је Фердинанд Грамберг, син његове најстарије сестре Ане. Ђорђе Вајферт је преминуо 12. јануара 1937. године у Београду, а сахрањен је 15. јануара у Панчеву. Велики и прави господин, Ђорђе Вајферт, од своје личне имовине поседовао је само иглу за кравату и сат.

Изложба је реализована захваљујући покровитељству РТБ Бор и Општини Бор.

Аутори захваљују на стручној помоћи и сарадњи: Историјском архиву Неготин – Одељење у Бору; Архиву Народне банке, Музеју Народне банке, Архиву југословенске кинотеке, Техничком факултету у Бору.

Велику захвалност дугујемо Госпођи Душици Наумовић, господину Светомиру Анићу и господину Главићу.

Издавач: Музеј рударства и металургије, Бор

За издавача: Слађана Ђурђекановић Мирић

Аутор текста: Сузана Мијић

Аутори изложбе: Сузана Мијић и Данијела Матовић

Конзервација: Сава Босиоковић, Небојша Јанковић, Анкица Фајмоговић и
Дарко Босиоковић

Техничка реализација: Мирослав Васиљевић, Сузана Мијић,
Данијела Матовић

Фотографија: Ненад Марковић

Штампа: Музеј рударства и металургије, Бор

Тираж: 200 ком.

Бор, децембар 2010.